

בזתי יתבטלו ימי בין המצרים וצום ט' באב?

מקור

ספר זכריה פרק ז/ב-ג

וישלח בית אל שר אצר ורגם מלך ואנשיו לחלות את פני יקוק: לאמר אל הכהנים אשר לבית יקוק צבאות ואל הנביאים לאמר האבכה בחדש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים:

מסכת ראש-השנה י"ח, עמוד א' - עמוד ב'

משנה. על ששה חדשים השלוחין יוצאין: על ניסן מפני הפסח, **על אב מפני התענית**, על אלול מפני ראש השנה, על תשרי מפני תקנת המועדות, על כסליו מפני חנוכה, ועל אדר מפני הפורים. וכשהיה בית המקדש קיים - יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן.

גמרא. וליפקו נמי אתמוז וטבת? דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב [זכריה] **"כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה"** = קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה, בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, **אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין.** אי הכי, תשעה באב נמי! - אמר רב פפא: שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות.

שולחן ערוך או"ח, תקמ"ט/א

חייבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שאירעו בהם.

האם צמו בימי בית שני?

הקדמה - עזרא ג/י-י"ג

ויסדו הבנים את היכל יקוק ויעמידו הכהנים מלבשים בחצצרות והלויים בני אסף במצלתים להלל את יקוק על ידי דויד מלך ישראל: ויענו בהלל ובהודת ליקוק כי טוב כי לעולם חסדו על ישראל וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל ליקוק על הוסד בית יקוק: ס ורבים מהכהנים והלויים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בכים בקול גדול ורבים בתרועה בשמחה להרים קול: ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם כי העם מריעים תרועה גדולה והקול נשמע עד למרחוק:

מסכת יומא כ"א עמוד ב'

אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים.

רש"י [שם] - כוליה חדא מילתא, ושכינה לא שרתה בו, ורוח הקודש לא היתה בנביאים משנת שתים לדריוש ואילך.

שם נ"ב עמוד ב'

במקדש שני - מי הוה ארון? והתניא: משנגזו ארון נגנזה עמו צנצנת המן, וצלוחית שמן המשחה, ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה, וארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל....

מחלוקת הראשונים

<p>רמב"ם [פיהמ"ש שם א/ג] - ובבית שני לא היו מתעניין לא עשירי בטבת ולא שבעה עשר בתמוז, אלא הרוצה יתענה או שלא יתענה, ולפיכך לא היו יוצאין על טבת ועל תמוז... והיו מתעניין תשעה באב אע"פ שהוא מסור לרצונם מפני שהוכפלו בו צרות כמו שיתבאר בתעניות. ואמרו על אלול מפני ראש השנה, לפי שאלול על הרוב עשרים ותשעה יום וכשידעו ראש חדש אלול ידעו ראש השנה בדרך כלל, והיו יוצאין על תשרי כדי שידעו ראש השנה בדיוק לפי שאפשר שיהיה אלול שלשים יום.</p>	<p>רש"י [שם ר"ה, ד"ה דאמר] - זכולו ימי תענית ניהו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, ומתניתין בזמן הזה קא מיירי, מדקתני וכשהמקדש קיים כו'. רבינו חננאל [שם] - בזמן שיש שלום, כלומר כל זמן שביהמ"ק קיים יהיה לששון ולשמחה. התשב"ץ¹ [חלק ב/רע"א] - אין ספק שתקנת נביאים בארבעה צומות לא היתה על זמן גלות בבל בלבד, אלא תקנה קבועה היתה כל זמן שהי' בית המקדש חרב... שהרי בלא ספק בזמן בית שני היו לששון ולשמחה וכשחרב הבית בשניה חזרו הצומות ההם כלם... וגם בבית שני לא היתה חזרה שלמה. ואע"פ שהיו ששון ושמחה כל זמן שהי' הבית בנוי... ובפירוש המשני להרמב"ם ז"ל ראיתי דברי תימא שהוא מפרש שם שבימי המקדש היו מתעניין באב ומתני' ד"על ששה חדשים שלוחים יוצאים", דתנן "על אב מפני התעניי" - מפרש לה אף בזמן שביהמ"ק קיים! ואי אפשר לפרש כן, שהרי סיפא דמתני' קתני ובזמן שביהמ"ק קיים יוצאין אף על אייר. מפני תקנת המועדו' ועל המשני בגמ' מוכח הכי דבזמן דאיכא שלום דהיינו בזמן שביהמ"ק קיים הו' כלהו ששון. והיכא דליכא שלום ולא שמד דתליא מילתא ברצו הוא דאב מתעניין בו משום דהוכפלו בו צרות. ואם בזמן שביהמ"ק קיים היו מתעניין באב, א"כ קרא דכתיב דהוי ששון מתי יהי' זה? ונרא' שמה שכי' הרב ז"ל בזה הוא טעו' סופר, והמעין בסוגיית הגמרא יבין זה כי מפורש הוא שם:</p>
<p>ראייה-פשט המשנה!</p>	<p>ראייה: מגילת תענית - "מפני שכשעלתה גולה בראשונה התקינו להם את יום תשעה באב שיהיו מביאין בו קרבן עצים".</p>

לשיטתיה

<p>הרמ"ב [בית הבחירה, ראשית פרק א] "מצות עשה לעשות בית ליי' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש, וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה שנאמר כי לא באתם עד עתה וגו'"</p> <p>הרמ"ב [תעניות ה/ג] - ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו: נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ, וחרב ב הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבעות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גוים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש, ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים + ירמיהו כ"ו+ ציון שדה תחרש.</p>	<p>רש"י [סוכה דף מ"א. ד"ה יאי נמי] - דקיימא לן בשבועות דאין בנין בית המקדש דוחה יום טוב? הני מילי - בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנא' מקדש ה' כוננו ידוך</p> <p>[תוס'] [ר"ה שם, ד"ה הוואיל והוכפלו בו הצרות] - ביום שבעה עשר בתמוז נמי אירע חמשה דברים כדתנן בפרק בתרא דתענית (דף כו. ב): אבל חורבן בית המקדש תקיפא טובא ועוד לא דמי לט' באב דצרה אחת הוכפלה בו.]</p>
--	--

הסבר שיטת הרמב"ם

<p>הרמב"ם [תעניות ה/ט] - כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה שנאמר + זכריה ח' + כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו. [מסורה"י - דף הבא].</p>	<p>שפת אמת [על ר"ה שם] -... ויתכן פי' זה לפמ"ש לעיל משמעות הרמב"ם בפיה"מ דבבית שני נמי אחר שבטל מלכות חשמונאי והיו כפופין לאו"ה נקרא אין שלום</p>
--	--

¹ רבי שמעון בן צמח דוראן, הרשב"ץ, בעל ספר התשב"ץ (תשובות רבי שמעון בן צמח) על שלושת חלקיו, נולד באי מיוקא (ע"י ספרד) בשנת ה"א קכ"א (1361) ונפטר בעיר אלג'יר בשנת ה"א ר"ד (1444). כמו גדולי ספרד אחרים היה גם הרשב"ץ רופא. בעקבות המהומות האנטי-יהודיות של שנת ה"א קנ"א (1391) הוא ברח לצפון אפריקה והתיישב באלג'יר, ושם שימש כדיין בבית דינו של הרב הראשי, הריב"ש.

בשם הגר"מ סולובייצק, חוברת "מסורה", חוברת ט"ו

האמת והשלום אהבו

רמב"ם פ"ה - י"ט מתענית וז"ל, כל הצומות האלו עתידים לבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה שנ' כה אמר ה' צבקות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת והשלום אהבו, עכ"ל הרמב"ם. וצ"ע למה ציטט סוף הפסוק של האמת והשלום אהבו. ואמר הגר"מ ז"ל דשיטת הרמב"ם הוא דהא ריבטלו הר' צומות הוא רק לימות המשיח, רבזמן בית שני התענו בט"ב לפי הרמב"ם, ועיין מש"כ בפ"י המשניות להרמב"ם במס' ר"ה, ורק לימות המשיח והגאולה השלמה אז יהי זמן של שלום, ולפי הרמב"ם יהיה ממש ימים טובים חרשים וזהו הנחמה שלנו, וזהו דלא כמו רש"י ותוס' ששלום הוא בזמן של בית שני. ונראה לרמ"ס ז"ל דהוכיח הרמב"ם שיטתו מהפסוק של והאמת והשלום אהבו, ראיתא במדרש רבה בראשית פ"ח - ה' דאמת אמר אל יברא דכולם דוברי שקרים. וכך שלום אמר אל יברא דכולו קטטה, ולקח הקב"ה אמת והשליכו ארצה, דמירות אלו סותרים לבריאת העולם וצריכים להתעלם מהם בזמן הזה, דאם מקפידים לגמרי על האמת והשלום אין העולם מתקיים, אבל לימות המשיח ויהיה מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ויהיה שלום בעולם ויתקיים האמת והשלום אהבו לימות המשיח, וכ"ז הוא רק בימות המשיח, ומוזה הוכיח הרמב"ם דהנביאים ענו להם דמתי יהיה התענית לששון ולשמחה רק לימות המשיח.

מהרש"א [על ר"ה שם, חידושי הלכות]

וי"ל דה"ק; קרי ליה מעיקרא צום שהיה בבבל, וקרי ליה לבתר הכי שמחה, דמשמע דכן יהיה לעולם, דלא יהיה עוד צום אח"כ והרי חזרנו לצום בחורבן בית שני וקאמר בזמן שיש שלום כו' נקט במלתיה שלום ואין שלום, ר"ל דוק בסיפא דהאי קרא והאמת והשלום אהבו ר"ל שלא יהיה לששון ולשמחה רק עד זמן שאמת ושלום אהבו אבל באין עמכם אמת ושלום תחזרו לצום דהיינו בבית שני בזמן החורבן, כמ"ש בפ"ק דיומא בית שני שהיה בו תורה וגמ"ח מפני מה חרב מפני שהיה בו שנאת חנם, וז"ש מסיפא דקרא בזמן שיש ביניכם שלום יהיה לששון ולשמחה אין שלום דהיינו בחורבן בית שני שהיה בו שנאת חנם תחזרו לצום:

בְּבִינָנוּ

א. לפני קום המדינה

הראי"ה קוק [מועדי הראי"ה מהרמ"צ נריה, עמ' תקמ"ד וכן באגרות הראי"ה ד'עמ' סו- תגובה למינויו של הרברט סמואל (יהודי), לנציב עליון בריטי בארץ²]

"בי"ה יום י"ט לחדש תמוז תר"פ, שנה ראשונה לאחינו הנציב העליון של ארץ ישראל, מר אליעזר בן מנחם סיר הרברט סמואל יר"ה. שלום וברכה לכבוד ידידי הישיש הנכבד, מלא צפיית ישועה לעם ה' ונחלתו מו"ה יעקב צבי זיסלמאן נ"י. מכתבו היקר קבלתי, ורגשות ששונו בתשועת ה' אשר הפליא לעשות עמנו, ביסוד גאולתנו במינויו העליון של אחינו השר הגדול שליט"א, מלאה

² מינויו עשה הדיים אדירים. לדוג' - בספר "חדושי הרח"ה" לירושלמי הוריות (חליפת מכתבים ס' כז), נשאל הרב חיים הירשנזון ע"י הרב יצחק יעקב וכטפויגל ממאה שערים, בד' ניסן תרפ"ה "אם חטא הנציב העליון בארץ ישראל הרברט סמואל ירום הודו, אם חייב בשעיר" כדן חטאת נשיא-מלך? (הוריות יא ע"א), וכן אם יצטרך לכתוב לו שני ספרי תורה כדן מלך? בתשובתו כותב ר' הירשנזון, ששעיר מביא רק מי שאין על גביו אלא ה' אלוקיו, וכאן הנציב כפוף לממונים עליו, וס"ת מחוייב רק מי שהוא מלך, ומלך לא יהיה לנו עד ייתקע בשופר גדול לחרותנו.....

את שמחת לבבי, בראותי כי גם זקני הדור מרגישים וחשים את אור הישועה, וזה הוא סימן יפה לבית ישראל ותחיתו. **אמנם במה שנוגע לסגולת הצומות, חושב אני כי עד אשר יכונן ה' את בית מקדשנו החרב לעינינו, בהר מרום הרים, לתפארת לעיני כל העמים, אי אפשר לנו לבטל אותם.** ... וכאשר יאיר ה' לנו באור ישועתו הכוללת, יהפכו הצומות, כולם לששון ולשמחה ולמועדים טובים, ואור הישועה הגמורה, ופאר משיח צדקנו ובנין בית מקדשנו יבואו לנו, ע"י מה שלא נשכח את בית אלוקינו ואת אחיו כולם, כל עם ה' הנמצאים במיצר, ונשתתף בצערם ויגונם על ידי צומי תעניתנו כמאז, ויחד עם זה נתאמץ לרומם בארצנו הקדושה, את קרן הקדש, ברוח טהור מלא אמונת אומן בדבר ה' הנאמן לעולם, ובהודות לה' על חסדו ואמתו."

ב. בעקבות קום המדינה

1) הרב יהודה גרשוני, ספר 'קול צופיד' (עמ' רכא-רכה)- האם סילוק הבריטים ושלטון ישראל בא"י יש בה כדי לבטל ארבע תעניות- רק בבניין ביהמ"ק, אחרי שיד ישראל תהיה תקפה על האומות, אז יתבטלו הצומות לכל השיטות.

2) הרב שמואל דוד, [ברקאי ג' עמ' 86 93]- עם הערות של הרב שאול ישראלי

ג. בעקבות מלחמת ששת הימים

שיחות שיחות הרב צבי יהודה, [יום ירושלים תשכ"ח בהוצאת הרב שלמה אבינר]- "אבל בצומות שנצטוינו ע"י הנביאים אין יד שיכולה לגעת. אנו נמצאים בתוך תהליך הסטורי של גאולת ישראל, וכל זמן שלא יקומו נביאים בישראל או סנהדרין גדולה הרואים את הדברים בשלמותם, אין לנו רשות לקצץ ולשנות דברים חלקיים. יש להבין שהצומות היום, הם המשך של שורש הצער של העבר על חורבן בית המקדש, והדברים כואבים עד עצם היום הזה. צריך לראות את יד ה' במעשים שקרו לנו בימים אלה. יש לצום ולהתאבל על חורבן בית המקדש והגלות, ויחד עם זה לראות ולהכיר את אור הישועה שהולכת וזורחת בימינו."

הרב חיים דוד הלוי (שו"ת עשה לך רב חלק א' עמ' מו) - אין טעם לחשוב על ביטול הצומות, עד שנזכה לביאת המשיח ולבנין המקדש, בודאי לא כל זמן שאנו רואים שועלים מהלכים בהר ציון.